

Oliver Cromwell

a

anglická republika.

Dějepisný obrázek.

Nakreslil

J. F.

1848

SMK. II. 112

V Praze a na Smíchově.

Nakladatel F. Kytka, knihkupec.

Ú v o d.

Náboženství a svoboda jsou slova, která mají kouzelnou moc. Ve jménu jich vykonány byly skvělé skutky, vzbuzující obdivení, avšak také hnusné zločiny, od nichž s oškli-
vostí odvrací se oko spravedlivého a citli-
vého člověka.

Ve jménu svobody a náboženství ve vla-
sti naší Žižka a Husité dobyli skvělých ví-
tězství nad nepřátely mnohem četnějšími,
za těmi hesly provedena o dvě stě let po-
zději — nešťastná revoluce, jež vzala konec
na Bílé hoře.

Náboženství a svoboda byly dva mocní
činitelé, kteří způsobily revoluci v Anglii, již
vylíčiti, ovšem jen stručně, jest úkolem toho-
to spisku.

Národ anglický než dospěl na vrchol
slávy a moci, na kterém spatřujeme ho za
našich dnů, prodělal také mnohou trpkou
školu; snášel často kruté jho a útisky roz-
ličné. Chceme připomenouti pouze dějiny
vlády Jindřicha VIII., Marie a Alžběty.

V odporu mezi státním zřízením a ve způsobu, jakým se provádělo, poznáme snadno příčiny nepokojův občanských, jež vypukly za vlády panovníka, který měl nejmenší toho vinu. Jako vznikly boje svobody s mnohým násilím, které je provázelo, tak opravy náboženské provázeny byly často hrozným krveprolitím zasahující v politické hádky. Náboženství a svoboda působily společně v tuhém svazku, v němž každý z těchto živlů účinkoval silou stejnou; tímže způsobem vznikly nejsmělejší idey vedle temné pověry a přísný mrav pojil se s velkými zločiny.

Ukrutný Jindřich VIII. opíral tyranství svoje o náboženské rozkazy. Tyto vyplývaly z počátku z osobních jeho choutek a odporu proti Římu či papeži, avšak zalichotil jimi národu, který pak se jich ujal a přidržoval s velkou houževnatostí.

Tím, že Jindřich VIII. sprostil národ dávek kněžím, získal si jeho přízeň tak, že mu odpustil rozličné jiné útisky. Nesnášlivost královny Marie přispěla ještě více k tomu, že katolictví stalo se v Anglii nenáviděným a považováno za původ a pramen všech neřestí. Bouře a hádky *povstale z příčin* těch panovaly po dlouhý čas v Anglii, jsouce tlumeny královskou mocí — až konečně vypukly v ohromnou válku — jejíž průběh a zakončení (republiky) v stručnosti vyličíme na listech následujících.

Pád Karla I.

Oliver Cromwell narodil se 25. dubna 1599 v Huntingdonu. Rodiče jeho měli deset dětí. Cromwell vychován byl v puritanské škole v Huntingdonu. Když mu bylo šestnáct let dostal se do vyšší školy v Cambridgu. Záhy prozrazoval velkou náklonnost k vojenským věcem. Avšak přes to zalíbilo se mu theologické studium. Když zemřel jeho otec povolala jej matka domů a poslala ho později do Londýna, by tam studoval práva. Když se vrátil z Londýna, způsobil v rodišti svém mnohé poboršení svým prostopášným životem. Pojednou však změnil svoje způsoby, navštěvoval chrámy a obcovoal vůbec jen s lidmi nábožnými. Brzo potom se oženil a s manželkou svou odstěhoval se na venek.

Toho času bylo v Anglii mnoho náboženských hádek a proti papežství brojilo se mocně. Každý blouznivec považoval se za kazatele.

Roku 1628 dostal se Cromwell do parlamentu, do sněmovny poslanců. Známo též, že byl členem výboru, který se měl raditi o náboženských záležitostech.

Parlament brzo potom byl rozpuštěn a král Karel I. vedl vládu sám.

V tu dobu žil Cromwell v soukromí; poněvadž toho času náboženství závdalo příčinu k pronásledování a sekta, k níž Cromwell se přiznával, byla stížena v mnohé příčině. Mnozí členové její umínili si vystěhovati se do Ameriky, mezi nimi byl i Cromwell. Nalézal se již na lodi, když vydán byl rozkaz, kterým vystěhování bylo zapovězeno. Cromwell musil zůstat v Anglii. I navštěvoval pak pilně schůze puritánův a cvičil se v kázání. Tím nabyl jakési populárnosti ve své krajině.

Roku 1640 byl svolán opět parlament, avšak sotva že byl zasedal měsíc, byl zase rozpuštěn.

V tu dobu vypukla vzpoura ve Skotsku; vzbouřenci táhli proti králi a přitrhli až k Newcarthu.

Karel byl tím uveden v nesnáze a svolal poznovu parlament.

V zasedání toho vynikl ponejprv Cromwell, jenž při různých příležitostech projevoval prudký odpor proti královskému dvoru.

V měsíci listopadu 1640 způsobila sněmovna poslanců pád ministerstva. Strafford,

důvěrný rádce, ba přítel Karla I. byl obžalován a také na smrt odsouzen.

Jitření zatím stále rostlo; královna, již hrozila obžaloba, prchla do Holandska; král sám couvnul do Jorku, by odtud vyjednával s parlamentem.

Karel nehodlal uznati výminky, které určil parlament a vztýčil prápor svůj 24. dne měsíce srpna 1642 n Nottinghamu.

Tak povstala válka mezi králem a parlamentem, či lépe řečeno národem. Parlament — obě sněmovny, panská i poslanecká — vyhlásily každého, kdo by v této válce pomáhal králi, za zrádce vlasti a národa, a konaly přípravy ku zřízení vojska.

Hrabě Essex, člen panské sněmovny, velký nepřítel dvora, byl ustanoven za vrchního velitele této armády. Mnozí členové obou sněmoven vstoupili jako důstojníci do řečeného vojska.

Cromwell stal se setníkem a zřizoval v kraji svém oddělení jízdy. V četných šarvátkách, které byly svedeny z počátku polního tažení r. 1642, bylo špatně zřízené vojsko parlamentu obyčejně poraženo od dobře cvičeného vojska královského.

Ilneď z počátku polního tažení obsadil Cromwell pevnost Hull a provedl ještě některé jiné věci, tak že byl od parlamentu jmenován plukovníkem. I zřídil si tisíc jezdců, zavedl mezi nimi přísnou kázeň, naučil je koně i zbraň držeti v pořádku a či-

stotě; při tom však nezapomněl na modlení. Pluk jeho stal se záhy jádrem armády národní; semenišťem, z něhož vyšla většina důstojníkův armády parlamentní. Rozumí se samo sebou, že tím rostla také vážnost Cromwellova.

Za první doby této občanské války zdálo se, že vítězství kloní se na stranu královu; vojska jeho přibývalo, v první bitvě couvly obě strany, nedobývše značných výhod. Karel postupoval k Londýnu; vyjednávání počalo znovu.

Cromwell v tu dobu, aby rozšířil vzpouru, potloukal se v zemi; parlament uznáváje zásluhy jeho, jmenoval jej generálem.

Vojsku parlamentu nedařilo se valně; očekávalo se obležení Londýna.

Král učinil chybu, že meškal dlouho, oblehaje Glovsten; Essex táhl proti němu a dobyl úplného vítězství nad vojskem královským 20. září 1643.

Cromwell byl vladařem na ostrově Ely a získal některé výhody ve válce, jmenovitě v hrabství lincolnském porazil oddělení královského vojska. V jiné šarvátce spadl s koně a byl velice ohrožen. Štěstí mu přálo, vsedl na kůň a znovu dorážel na nepřítelé, který posléze byl přemožen.

Toto vítězství pomohlo Cromwellovi k tomu, že se spojil s vrchním vojevůdcem a s ním oblehal Lincoln a Nový York. Toto město bylo delší čas obleženo od generála

Fairfaxe a skotské armády. Králův generál, princ Rupert, táhl ku pomoci městu. Když se přiblížil, postavili se generálové parlamentu proti němu.

Svedena bitva, tak zvaná Marston-Moor-ská, 2. července 1644. Vojsko královské bylo úplně poraženo. Cromwellovi přičítá se zásluha vítězství toho. Město York se vzdalo, a lord Fairfax je obsadil.

Vítězství u Marston - Mooru způsobilo značný obrat v politickém ohledu a posílilo naděje parlamentu.

Tak zvaní independenti počali vystupovati směleji, hlásajíce veřejně zásadu, že monarchie a šlechta musí přestat.

Cromwell vyhlásil se veřejně za nepřitele starých rodin a panské sněmovny a pronesl se i naproti svému generálu, že doufá, že záhy nebude více lordů v Anglii. Strana demokratů i independentů vystupovala vždy směleji.

Ve vyjednávání mezi parlamentem a králem pokračovalo se stále; parlament žádal, aby král obětoval část svých práv. Král byl nešťasten, čímž vysvětlí se jeho povolnost.

Přes to pokračovaly obě strany ve zbrojení. Nebyloť snadno docíliti shody; požadavky vzbouřenců rostly stále. Přirozený následek toho byl, že vypukla válka znovu.

Cromwell dostal rozkaz, by s plukem svým postoupil na silnici k Oxfordu a pře-

rušil spojení krále s princem Rupertem. I dosáhl opět značných úspěchů. Fairfax s vojskem svým postupoval k Oxfordu. Cromwell byl vyslán na ostrov Ely, kde v krátkém čase sebral tři tisíce jezdců.

Král Karel snažil se, by nabyl postavení, kde by výhodu měl na své straně a proto táhl k severu.

K radě Cromwellově přepadl Ireton některé pluky královské u Naseby, jež uvedl v nepořádek, král obrátil se proti vojsku parlamentnímu a 14. června 1645 svedena bitva u Naseby. Z počátku zatlačil princ Rupert levé křídlo nepřítele; Ireton byl raněn a padl v zajetí, ale touže dobou porazil Cromwell královskou jízdu, načež přispěl ku pomoci generálu Fairfaxovi, který vedl střed. V čele svých jezdců vrhl se Cromwell na královskou pěchotu a přivedl ji v nepořádek takový, že nebylo více možno, aby opět se seřadila k nové bitvě. Vojsko parlamentní utrpělo malou ztrátu, avšak zajalo na pět tisíc vojinů královských a mimo to sebralo děla královvy armády i zavazadla její. Zároveň upadla do rukou nepřátelských skříňka s tajnými listinami královými, které potom byly veřejně vyhlášeny i poskytovaly důkaz, že nedávné vyjednávání s komisary parlamentu, nebylo upřímné.

Král, poražen, nevěděl kam se obrátiti a dostal se do Wallisu. Fairfax táhl proti královskému oddělení, které oblehalo Faun-

ton a porazil je; brzo nato vzato pevné město Bridgewater 23. července 1645. Kořisť ulovena byla hojná.

Tou dobou objevily se v některých krajinách obyčejné následky občanských válek, totiž ozbrojené rotý loupežnické. Cromwell byl vyslán proti nim a snadno je rozehnal, načež táhl ku pomoci Fairfaxovi, jenž oblehal Bristol. Dne 10. září 1645 podnikl Fairfax útok a dobyl města. Pro Karla byla to veliká rána; mimo to poddala se také jiná města vojsku parlamentnímu.

Avšak zdálo se, že věc králova opět se daří lépe, neboť ve Skotsku utvořilo se královské vojsko, jehož vůdcem byl Montrose. Ačkoli Montrose přičinil se seč stačily jeho síly a osvědčil neobyčejnou statečnost, podlehl nicméně, byl přemožen a musil se dáti na útěk.

Fairfax a Cromwell zatím dostali v moc svou úplně západní krajiny. Vojsko republikánské, v němž byla zvláště přičiněním cílého Cromwella přísná kázeň zavedena, mělo velkou převahu nad královským. Cromwell za své zásluhy byl od parlamentu povýšen do stavu šlechtického a vykázán mu roční důchod 25.000 zl.

Město Oxford dosavad zůstalo věrným králi; také ve Skotsku jevíly se stopy nespokojenosti proti jednání parlamentu.

Král umínil si vrchnouti se v náručí Skotů. Ti se nemálo podivili tomu, když

král přestrojen pouze sluhou a vyslancem provázen, přibyl do jich tábora.

Avšak král se zklamal velice v nadějích svých.

Skotové počaly vyjednávat s parlamentem a vydali deputaci jeho krále, jenž byl odveden do Homby. Dne 4. června 1647 byl prý na rozkaz Cromwella odtud odveden.

V tu dobu nastaly rozmyšky mezi vojskem a parlamentem. Tento počínal se báti vojska a moci jeho vůdců, zvláště Cromwella. Král nalezal se uprostřed vojska republikánského. Dne 11. list. 1647 uprchl na ostrov Wight. Tam byl velitelem generál Hammond oddaný vrstevník Cromwellův, tak že král nedocílil jiného, leč že vyměnil vězení svoje a takřka stav svůj jen zhoršil, dostal se totiž do vězení tužšího.

Nyní opět vystoupili Skotové a prohlásili se ve prospěch krále nejsouce spokojeni s parlamentem; také část národa anglického přála si mír a by král opět panoval.

Cromwell však vystoupil rozhodně proti tomu a příkladu jeho následovalo celé republikánské vojsko.

Válka občanská rozzuřila se znovu na všech stranách. Král byl vzdálen a zajat; to bylo příčinou, že horlivost jeho vrstevníkův ochabla; strana odpůrců zvyklá vítězství měla několik výtečných mužů, mimo to měla v rukou státní moc.

Vojsko skotské táhlo sice ku pomoci

králi, avšak než dospělo na půdu anglickou, utrpěla strana královská několik porážek.

Cromwell táhl proti skotskému vojsku a porazil je u Prestonu dne 18. srpna 1648. Hamilton, vůdce skotský, dal se na útěk asi se čtyřmi tisíci jezdci. Cromwell stíhal jej tak dlouho, až ho dostal v moc svou a jako zajatce odvedl do Windsoru.

Záležitost králova utrpěla velkou pohromu; avšak přes to ozývali se v parlamentu četní hlasové, aby se s králem vyjednávalo.

Cromwell zatím stíhal Skoty a přitáhl až k hlavnímu městu jejich Edinburku. Zanechav tam obsádku, vrátil se do Londýna. Vyjednávání s králem bylo přerušeno a naproti tomu ustanoveno, že má býti král postaven před soud. Byl obžalován, že vedl vojnu proti parlamentu a národu.

Karel přiveden do Londýna a předvolán před soud; avšak neuznal příslušnost jeho. Dne 20. ledna 1649 byl král obžalován ze zrady a po třech sezeních k smrti odsouzen a 30. ledna odpraven.

Cromwell díval se na to oknem, jak kat srazil hlavu královi a ukazoval ji lidu řka: „Ele, toť hlava zrádce!“ Lid na se patřil s bolestí.

Občanská válka.

Sněmovna poslanců, či dolní oddělení parlamentu volila státní radu, která sestávala ze čtyřiceti členů, mezi nimiž byl také Cromwell; odznaky královské všude byly zničeny a odstraněny a vyhlášena republika. Skotové však uznali syna krále Karla II. za krále, a tak počala znovu občanská válka. Také Irsko se hlásilo ku Karlu II.

Státní rada vyslala do Irska Cromwella s názvem lord-náměstek; Fairfax byl jmenován vrchním velitelem vojska v Anglii a v Irsku.

Cromwell odebral se z Londýna do Irska 10. června 1649, když dříve nechal konati veřejné modlitby za zdar věci své. Napřed vyslal tři pluky do Irska ku pomoci plukovníku Jonesovi, který se zbytky anglického vojska hájil Dublin proti přívržencům království. Obdržev Jones zmíněnou posilu učinil výpad, porazil oblehající vojsko a zajal velký počet nepřátel, mezi nimiž bylo mnoho šlechticů.

Cromwell zatím připlul s četným loďstvem a byl slavně uvítán v Dublíně. Na veřejném náměstí měl před davem shromážděným řeč, ve které ujišťoval mezi jiným, že všickni, kteří jsou horlivými přívrženci evangelia Kristova, mohou očekávati ochranu anglického parlamentu. — Za několik dní po-

tom vydal přísné nařízení proti nemravnému životu, proti kletbě, pití a j.

Přísné, ba ukrutné jednání Cromwellovo naproti přemoženým nepřátelům mělo aspoň jeden dobrý účinek, že tito se báli a podrobovali se. Doba roční valně pokročila; vlhké ponebí způsobilo četné nemoci a nákazy.

Cromwell toho nedbal a pokračoval v podmaňování si irské země. Obsádky v městech, jakmile slyšely, že Cromwell se blíží, vzdávaly se šmahem.

Avšak tou dobou jevílo se hnutí ve Skotsku a parlament předvídal, že nebude možno vyhnouti se válce se sousedem, pročež psal Cromwellovi, aby se vrátil. Cromwell uposlechl, poněvadž hlavní věc v Irsku byla vykonána.

Odcházeje odevzdal velitelství Tretonovi, jenž dosti zdárně následoval jeho šlépějí. Těch několik měst, která při odchodu Cromwella ještě vzdorovala, podrobilo se záhy. K obyvatelstvu chovalo se vojsko anglické velmi špatně. Ukrutnost, která páchána byla v krajině té, nemá tak hnedle sobě rovného příkladu.

Čelnější osoby byly popraveny, statky všech, kteří se přidrželi krále, byly sebrány.

Po smrti krále Karla uznal skotský parlament právo syna jeho k dosednutí na trůn.

V měsíci březnu r. 1649 odebrali se komisaři ke Karlovi II., jenž meškal v Holandsku, aby mu nabídli korunu. Karel II.

rozmýšlel se dlouho, než přijal nabídnutý trůn za podmínek tak obtížných, jako jemu byly předloženy. Montrose, věrný přívrženec králův slíbil, že se odebere do Skotska, by pojistil tam dědictví Karlovo.

Karel mu dal k tomu plnou moc a sám odebral se do Francie, avšak poznal záhy, jak padlý mocnář málo má přátel. Byl z Francie vypovězen. Karel odebral se opět do Holandska do Bredy v březnu 1650. Tam vyjednávali s ním Skotové znovu. Karel ovšem prodléval svěriti se rukám, které vydaly otce jeho nepřátelům.

Montrose zatím dospěl na místo svého určení. Vystoupil v severních krajinách skotských, doufaje, že národ povstane jako jeden muž a přihlásí se k praporům královským. Avšak zklamal se v naději své, obyvatelstvo nesmýšlelo více tak, jako dříve. Náčelníci, kteří ho volali dříve do Skotska, opustili ho nyní. Sebral houfec horalů, kteří v první srážce dali se na útěk.

Montrose byl zajat, dopraven do Edinburku a tam k smrti odsouzen. Dne 21. května r. 1650 byl rozsudek ten vykonán; Montrose zemřel jako pravý rek.

Karel II. vyjednával zatím dále stran dosazení svého na trůn a byl nucen konečně uznati všechny podmínky, které mu byly předloženy, jestliže chtěl dosáhnouti cíle.

Nežli vstoupil na půdu skotskou, musil

podepsati tak zvaný kovenant. Zřízen mu byl zvláštní nový dvůr a puritanští kněží dostali ho zcela v moc svou a pod záminkou, že potřebuje poučení v pravém náboženství ostrahovali bedlivě každého kroku jeho. Jestliže mladý, veselý král se v sobotu zasmál, musil za to poslouchati kázání nejprísnější. Musil poslouchati kázání, ve kterých vady a hříchy otce a matky jeho byly uváděny v posměch.

Mimo modlení byl nucen někdy za den vyslechnouti šestero kázání. Avšak vlivu na statní záležitosti neměl žádného; bez vůle vlastní a moci podepsal vše, co mu předložili.

Slibovali, že ho budou chrániti, sbíráti vojsko, ale král sotva jednou dostal povolení, by se mu ukazal.

Ačkoli bylo toto nové skotské království slabé, způsobilo přece starosti anglickému parlamentu. I počal zanášeti se znovu válečnými plány a povolal Cromwella, jenž již jednou Skotsko povalil.

Cromwell přibyl z Irska do Bristolu a byl slavně uvítán. Do Londýna vtáhl vítán jsa velkým množstvím lidu.

Když prý mu kdosi pravil při té příležitosti: „Vizte, jak velké množství lidu přišlo, aby uzřelo vítězoslavný vjezd Váš,“ odpovéděl on: „Dojista seběhlo by se ještě více lidí, aby mne viděli viseti.“

Poněvadž Fairfax zdráhal se uvázati se

ve vrchní velení armády proti Skotům, neuznáváje válku za nutnou, bylo velení svěřeno Cromwellovi.

Dne 29. června 1650 vydal se Cromwell k armádě, která měla vtrhnouti do Skotska. Armáda skotská, čítající 36.000 mužů, měla za vůdce generála Lesleye, zkušeného vojína, který se vyhýbal rozhodné bitvě. Anglické vojsko přišlo bez obtíže až k Edinburku. Cromwell maje nedostatek potravy a špíže, couvnul k Dunbaru a pak zase postoupil k Edinburgu. Dráždil všemožné skotské vojsko, by je přinutil k bitvě, ale nepodařilo se mu to. Umínil si couvnouti ku Dunbaru a tam se opevniti nebo vrátiti se do Anglicka.

Na zpáteční cestě přepadli jej dvakrát skotští jezdci. Armáda skotská sesílená třemi novými pluky, měla obsazené vrchy okolo Dunbaru; Cromwell vězel u veliké tísní.

Presbyteriánští kněži v skotském táboře toužili po tom, by zničili Cromwella a nutili Lesleye k bitvě. Dne 3. září 1650 o 6. hodině ráno počala bitva u Dunbaru. Za hodinu asi bylo vítězství rozhodnuto. Řady skotské byly proraženy a daly se na útěk.

Po vítězství tom vyslal Cromwell generála Lamberta, by obsadil Edinburg. Poněvadž citadela se držela, v níž nalezalo se kněžstvo, které podněcovalo k odporu, přitřhl Cromwell s celým vojskem svým k Edin-

burku. Citadela byla obležena, mezi tím vyjednáváno o vzdání se, ač marně.

Karel II. použil porážky, kterou jeho vojsko utrpělo u Dunbaru, k tomu, by se vymanil ze jha kněžského. Svolal parlament do Stirlingu, který povolil sbírání nového vojska, jež Karel vedl sám.

Korunovace, tak dlouho odkládaná, byla vykonána o novém roce 1651. Karel složil přísahu na kovenant.

V Aberdeenu vztýčen byl královský prápor a mnoho dobrovolníků hlásilo se ke službě válečné.

Na chvíli obracelo se všecko ve prospěch Karlov. Cromwell se roznemohl a již se roznášela pověst o jeho smrti. Důvěra skotského vojska rostla.

Parlament poslal Cromwellovi dva výtečné lékaře. Avšak více než to, přispěla jeho silná povaha tělesná k tomu, že se opět pozdravil.

Karel od té doby, kdy stál v čele vojska, získal si přívržence mezi presbyteriany londýnskými. Několik kněží té sekty sosnovalo spiknutí v jeho prospěch. Cromwell první vypátral stopy jeho a dal o tom vědomost parlamentu, který nařídil, aby několik kněží bylo zatčeno, z nichž někteří byli odsouzeni k smrti. Parlament také se dověděl, že Karel II. sesiluje den po dni moc svou ve Skotsku jakož i že udržuje spojení se severním Anglickem, pročez na-

řídil, by mu nové posily vojenské byly ode-slány a v té příčině vypsál také nové daně. Jednalot se o všecko; buďto musilo Skotsko býti podroběno, nebo byla republika ztra-cena.

Cromwell zahájil polní tažení v červenci a dobyl vítězství nad sborem královským, který vedl generál Brown.

Když se dověděl Karel o té porážce, hnul se ku předu se svým vojskem. Crom-well ho následovla, avšak nebyl s to přiměti Skoty k bitvě. Učinil takové pohyby se svým vojskem, že se octl králi v týlu a tím ho přinutil táhnouti k jihu. Anglické po-braničné krajiny jevily smýšlení přátelské králi.

Karel umínil si tedy, táhnouti přímo k Londýnu. Dne 6. srpna vpadl se šestnácti tisíci muži do Anglie. Jeden z jeho nejvěr-nějších přátel, hrabě Derby, věděl o tom a měl sehnati a přivésti mu tolik vojska, co by mohl.

Cromwell nezůstal také nečinným. Jak-mile se dověděl o tažení Karlovu k jihu, nařídil Lambertovi, by se sborem jízdy sledoval královské vojsko a znepokojoval je co nejvíce. Zároveň mu nařídil, by se nepouštěl do žá-dné bitvy, pokud on Cromwell s ostatním vojskem nepřirazí k němu. Potom ustanovil Monka velitelem ve Skotsku a přikázal mu, by zvláště dal pozor na Edinburk.

Nato se pustil za králem, jenž zatím

vrazil do Anglie, kde způsobil velký poplach. Parlament nelenil a nařídil nový odvod k vojsku a brzy ve všech krajích hemžily se nové tlupy vojenské. Lord Fairfax byl jmenován velitelem a hnedle měl pod mocí značné vojsko. Karel zatím postupoval rychlým krokem; všude, kam přišel, byl vyhlášen za krále. Hrabě Derby splnil svůj slib, přirazil k němu. Karel ho však zase propustil, aby získal obyvatelstvo okolních krajín věci královské. Dne 16. srpna vrazil král ponejprv na nepřátely.

Lambert hájil přechod přes most; Skotové dobyli toho místa, avšak vojsko Karlovo nerozmnožovalo se.

Přísné nařízení parlamentu, jenž hrozil smrtí každému, kdo by se přidal ku králi, účinkovalo.

Pěší vojsko královo, unaveno rychlými pochody, ochabovalo; Karel žádal je, by několik dní ještě vydrželi, že je uvede do Londýna. Avšak vojsko bylo již vysíleno příliš a nebylo schopno, by vydrželo tak velké namáhání.

Karel umínil si táhnouti k Worcestru. Tam byl velmi přátelsky přijat a vojsko jeho, jež trpělo velkou nouzi, odpočinulo si a zotavilo se. Karel místo tažení k Londýnu meškal ve Worcestru od 22. srpna do 3. září.

Hrabě Derby byl na svém tažení v hrabství lankasterském přepaden nepřátelským

sborem, ztratil jádro vojska svého, byl raněn a s tíží jen ušel do Worcestru.

Cromwell pospíšil si za Lambertem a záhy přiblížil se k Winchertonu. Měl na čtyřicet tisíc mužů.

Dne 3. září přešel řeku a vrhl se na oddíly královského vojska, které couvly. Karel překvapil a počal bitvu znovu s velkou prudkostí. Vojsko královo bojovalo statně, ale bylo umačkáno přesilou nepřítele. Bitva byla ztracena, nejudatnější důstojníci byli raněni nebo rozprášeni; Karel musil se dáti na útěk.

Skotská pěchota částečně obrátila se k městu a vrazila do něho stíhána jsouc nepřítelem; v ulicích obnoven boj. Parlament vyslal ku Cromwellovi deputaci, která mu děkovala za vítězství a projevila blahopřání.

Cromwell u vítězoslavném průvodu ubíral se k Londýnu. Za třinácte dní po bitvě u Worcestru zasedal již v parlamentu.

Karel utíkáje s houfem jezdců z bojiště pozoroval, že mu hrozí tím větší nebezpečí, pročez odloučil se za tmy od jezdců. Provázen pouze několika důvěrníky vyhledával odlehlé cesty. Derby mu radil, aby se ukryl u katolického pachtýře dvoru v lesnaté krajině, kde on sám ukrýval se dříve. Pachtýř ten nazýval se Penderel. Karel přibyl tam v noci a Derby rozloučiv se s ním hleděl, by se dostal k vojsku.

Derby dostal se však do zajetí a byl

15. října 1651 v Bretonu odpraven. Pach-týřův bratr ukryl krále v blízkém lese, neboť anglické oddělení vojska obklopilo stavení a prohledalo je. Král ubíral se pěšky a potmě do domu katolického kněze neda-leko řeky Severnu. Tam se skryl na senníku.

Karel měl v úmyslu překročiti řeku, avšak přesvědčil se, že všechny přechody jsou přísně ostrahovány, pročež vrátil se do dvorce, kde sešel se s plukovníkem Carelessem, který ušel živ z bitvy worcesterské. Ten přemluvil krále, aby s ním po celý den meškal ve větvích starého velkého dubu.

Nato dostal se král do bytu jistého plukovníka Lanea, kde ztrávil několik dní. Odtud přišel jako služebník přestrojen do zámku blíže Bristolu.

Tam ho poznal jeden z čeledínů, avšak neprozradil ho. Wilmot, jenž následoval krále také přestrojen, opatřil mu opět útu-lek v domě plukovníka Windhama, jenž také dříve bojoval v armádě královské.

V tom úkrytu pobyl král devatenáct dní. Windham zatím konal přípravy, aby se Karel mohl přeplaviti do Francie. Smluvil se s majitelem člunu, by v ustanovený den odplul. Avšak když krátce v čas dostavil se k místu, nebylo tam člunu. Karel marně čekal v hostinci a byl by málem padl do rukou nepřátelům. Byloť právě posvícení v místě a jeden tkadlec, který byl také vojákem mluvil v kostele ostře proti králi a

tvrdil, že král se někde v kraji skrývá a že by si získal velkou zásluhu, kdyby ho vypátral. Kovář, který koval v hospodě koně Karlovi a průvodce jeho Wilmota, poznal dle podkov, že koně jsou z daleka. Pověst o tom se roznesla a kněz pobouřil celou osadu, by lidé stíhali cestující, jeden z nich že zajiště jest Karel Stuart.

Král ubíral se některými místy, kde bylo republikánské vojsko. U Salisbury setkal se s plukovníkem Desboroughem, svakem Cromwellovým. Několik dní skrývala ho vdova Hydeova zatím an věrný Wilmot konal opět přípravy k přepravení se krále přes moře. Najal již loď, tu však pojednou byla loď ta zabráná k tomu účeli, by se na ní vojsko převezlo na ostrov Jersey. Konečně se podařilo, pomocí důstojníka králi oddaného získati majetníka lodi uhlířské k nebezpečnému podniku. A tu ještě v poslední chvíli hrozilo nebezpečí. Majitel lodi poznal krále i bylo se co báti, že bude míti chuť získati cenu tisíc liber (10.000 zl.) určených na zatčení uprchlíka. Konečně octli se oba cestující Karel a Wilmot na člunu, kdež spolucestující jeden byl tak nezdvořilý, že králi pustil do obličeje kouř z dýmky své, načež majitel lodi ho vyzval, by neobtěžoval cizího pána. Konečně odrazil člun od břehů anglických a 7. října připlul k břehům normanským, načež spěchal do Paříže.

Cromwell protektorem.

Monk, jejž zanechal Cromwell ve Skotsku, by dokončil podmanění země té, vyhověl úkolu tomu velmi svědomitě. Táhl ku městu Dundre; když velitel se nechtěl vzdáti, byl učiněn útok, jenž se zdařil, načež jednalo se dle příkladu, který byl dal Cromwell mnohokráte; velitel a několik důstojníků byli odpraveni.

Tím zrychleno bylo podrobení se Skotska. Města a pevnosti vzdávaly se dobrovolně; v horách udržel se ještě zbytek královských přívrženců, ale netrvalo to dlouho a také tam zasáhla moc parlamentu.

Parlament anglický měl na péči hlavně dvě věci: odročiti své rozpuštění co možná nejdéle a za druhé rozmnožiti sílu anglickou na vodě.

Cromwell však hnedle po svém příchodu do Londýna projevil úmysl rozpustiti co nejdříve parlament.

Ten však nebyl ochotným pustiti z rukou svou moc. Bylo to 9. října 1651, kdy parlament vydal zákon o plavbě (navigační akt), jehož hlavní obsah byl, že zboží z Asie, Afriky neb Ameriky nesmí do Anglie býti dováženo na jiných leč anglických lodích, zboží evropských zemí buď jen na anglických lodích nebo na lodích země, ze které zboží samo pocházelo.

Není divu, že přísným plněním zákona

toho musily nastati spory s jinými státy. Nejdříve opřelo se Nizozemsko a hnedle vypukla válka mezi Anglickem a Nizozemskem. Do té doby mělo nizozemské loďstvo převahu na moři a nizozemský admirál Tromp byl toho času plavec na slovo vzatý. Dne 14. května 1652 vrazil anglický admirál Blake na loďstvo nizozemské, které zdráhalo se vzdáti čest anglickému.

Strhla se bitva, ve které ztratili Holanďané dvě lodi a mnoho mužstva; Blake a jeho loďstvo neutrpěly žádné škody. Námitky Holandska proti tomu byly zavrženy a válka vyhlášena veřejně.

Blake dobyl ještě jiných vítězství. Bez vypovězení války napadl francouzské loďstvo, vzal několik lodí a zajal mnoho mužstva. Vláda francouzská byla tak slabá, že toto porušení míru nemělo za následek válku mezi Anglií a Francií. Parlament zatím propustil zajaté.

Blake potom setkal se s admirálem holandským Ruyterem, vzal mu jednu loď a dvě jiné rozbil. Konečně setkal se s oběma holandskými admirály Ruyterem a Trompem, s nimiž svedl bitvu. Ačkoli anglické loďstvo přesilou bylo přinuceno couvnouti, utrpělo nicméně vítězné loďstvo větší škody než anglické.

Zatím dovedl Cromwell, že schválen byl parlamentem jeho návrh, v příčině udělení amnestie; vůbec osvědčoval v době té mír-

nost, které dříve nikdo u něho nepozoroval. Při tom projevoval nespokojenost s parlamentem a docílil toho, že se všestranně žádalo, by rozpuštěn byl. I kněží kázáními snažili se k tomu. Parlament, aby udržel svou vážnost, pomýšlel na nové úspěchy válečné. Válka trvala dosud, a by vojsko se slabilo, nařídil parlament, aby několik pluků vstoupilo na loď. Cromwell naproti tomu vymohl, že Monk, kterého poznal důkladně ve Švédsku, byl jmenován místoadmirálem, by takto moc Blakea byla seslabena.

Není pochybnosti, že toho času obmýšlel Cromwell domoci se nejvyšší státní — královské vlády.

Poněvadž členové parlamentu, i ti kteří byli více méně jeho přátely, stavěli se mu na odpor, pomýšlel Cromwell na to, by si pojistil armádu.

Mimo to byla ještě jiná překážka, která musila býti odstraněna. Karel II. stál mu v cestě.

Neunavený Cromwell vštípil důstojníkům ve vojsku nenávisť k parlamentu; když brzo na to parlament snížil žold vojska, bylo ono nanejvýš podrážděno.

Zatím anglické loďstvo konalo pravé divy na moři. Tři dny trvala bitva na vodě od 18. do 20. února 1653, která stála Holanďany sedmdesát lodí.

Holandsko bylo pokořeno, obchod jeho

zničen, rybaření, velmi důležité pro zemi tu, bylo přerušeno. Holandsko žádalo za mír a slibovalo nábradu 300.000 liber (3 miliony). Parlament uznává, že jedině válkou udrží svou vážnost, nechtěl svoliti v mír. Vyjednavatelé holandští vidouce, že nepořídí ničeho u parlamentu, obrátili se ke Cromwellovi.

Cromvell s netrpělivostí očekával, že se parlament rozejde. Když se to nestalo, poručil 20. dubna 1653 několika setninám granátníků, by obsadili sněmovní budovu, sám pak vešel do sněmovny a zasedl na své místo a poslouchal chvíli. Potom vstal a počal parlamentu spílati vytýkaje mu, že nestará se o blaho lidu, že jen sobectví a jiné vášně pauují mezi členy a konečně dupnul, načež se dvěře otevřely a tři sta žoldnéřů vrazilo do sálu.

„Styďte se,“ pravil Cromwell dále „a jděte po svých; postupte místa poctivějším lidem; nejste více parlamentem. Pán vás již nechce.“

Sir Jindřich Vane začal nato křičeti.

„O, sire Jindřichu Vane!“ zvolal Cromwell, „Pan zbav mně sira Jindřicha Vana.“

Odcházející členy pak jal se nazývati: „Tys Martine ničema, a ty ochlasta atd.“ Vyprázdněný sál zavřel, klíč vstrčil do kapsy a vrátil se do Whitechallu, bývalého královského sídla.

Lid byl spokojen, armáda, loďstvo i mě-

sta poslaly Cromwellovi přání svá. Po dlouhém parlamentu bylo veta. Když byl rozpustil parlament, zrušil také státní radu. Členové její někteří odporovali, ale konečně podrobili se moci a šli v tichosti domů.

Vláda nyní zavedena úplně vojenská; zřízena jakási rada státní, jejíž členové byli většinou vojáci. Dne 30. dubna oznámil to Cromwell národu zvláštní vyhláškou, při čemž zároveň slíbil, že nový parlament bude svolán.

To se stalo 4. července 1653; vyvolení zástupci z rozličných krajín byli pozváni, aby se sešli. Nebyli to volení zástupci lidu, nebyl to parlament.

Cromwell dříve udržoval naděje Holanďanů v mír; když však ujal se nejvyšší státní moci, nechtěl o míru věděti, jako dříve parlament. Pokračovalo se ve válce. Potřebné peníze byly sehnány daněmi. Cromwell dbal toho, by Blake, upřímný republikán mu nemohl škoditi a proto přidal mu dva věrné své stoupence Deana a Monka.

Dne 2. července setkalo se anglické loďstvo s holandským, které čítalo přes sto lodí a vedeno bylo na slovo vzatými reky námořskými Trompem a Ruyterem. Boj trval po celý den a byl velmi prudký.

Dean padl hnedle po straně Monka, jenž ho přikryl svým pláštěm, aby mužstvo nebylo polekáno zprávou o tom neštěstí a nepozbylo mysli.

Druhého dne (3. června) byla obnovena

bitva a štěstí ještě rozhodněji přálo Angličanům. Zničili několik lodí, jiných mnoho zajali. Loďstvo skrylo se na pobřeží u Dunkerba, kde pro malou hloub moře nemohly je veliké anglické koráby stíhati. Holandští admirálové byli výteční mužové, avšak musili přece ustoupiti.

Státní rada anglická dala admirálu De-anovi vystrojiti slavný pohřeb.

Cromwell radil se tajně po osm dní se svými rádci stran osob, které by měli býti povoláni k nejvyšší správě, kterou zatím řídil sám. Daně vybíraly se na jeho rozkaz; on jmenoval sám soudce.

Skvělá čtená vítězství, jichž dobylo v poslední době anglické loďstvo, zaslepila celý národ tak, že neviděl pro slávu zevnější, veliké vady vnitřní. Výsledek slavný přičítán věhlasu Cromwellovu a proto zapomnělo se na to nebo se mu prominulo, že byl parlament rozpustil.

Cromwell pozval pouze sto a čtyřicet osob do nového parlamentu. Nikdo nebude o tom pochybovati, že si zvolil osoby, o nichž soudil, že jsou mu nejvíce oddány. A přece se v nich zmýlil.

Parlament, jeho vlastní stvůra protivil se mu, činil rázné požadavky a hájil práva národa.

Parlament tento obdržel jméno Barnbosnký, podle jakéhos londýnského obchodníka Barnbona, který v něm nejvíce řečnil.

Podivný sněm tento zahájil svoje schůze 4. července 1653 ve Whitshallu v síni státní rady.

Všichni členové pozvaní přišli, pouze Monk a Blake se nedostavili.

Cromwell provázen svými důstojníky, vešel do schůze, kde oznámil shromážděným, že předložena bude jim ústava, kterou za pomoci nejřednějších mužů ve vojsku byl udělal.

Potom zmínil se o příčinách, proč rozpustil parlament a zároveň o neobyčejném svolání tohoto shromáždění. Při tom dle tehdejšího způsobu v řeči své hojně užíval nábožných prűpovědek zvláště z písma sv. vybraných.

Nato odevzdal jim ústavu, listinu to zapečetěnou, mocí které svěřeno jim bylo zákonodárství na patnáct měsíců s tou podmínkou, by zvolili jiné shromáždění.

Když lord-generál a jeho důstojníci odešli, usneslo se shromáždění nejprve, že druhého dne zahájí schůze své v síni parlamentu. To se stalo v 8 hodin ráno. Tím počali „hledati pána“. Někteří členové odříkali modlitby, jiní kázali o řeči Cromwellově; blouznění to náboženské trvalo do šesté hodiny večer, potom teprv přikročilo se k volbě mluvčího. Zvolen byl Ronae. Cromwell vyzván zvláštní komisí, by přítomen byl schůzím a účastnil se porad.

Druhého dne usneslo se shromáždění „že nebude hledati pána,“ zároveň většinou hlasů rozhodlo, že mu patří název parlament. Potom zvolena státní rada, Cromwell a jeho nejvěrnější stoupenci byli jejími členy. Příští den ztráven samým modlením; lord-generál byl přítomen a byl velmi nábožný.

Jmeno parlament, jež bylo Cromwellovi tak protivné, nemělo zůstatí pouhým názvem. Při vši náboženské blouznivosti a přemrštěnosti, přece osvědčilo shromáždění také zdravý rozum. Tak usneslo se o zákonu k zlepšení osudu zajatých; rovněž stalo se usnešení opraviti zákony vůbec a vydati je v řeči domácí, by přístupny byly národu. Avšak Cromwell jim nepopřál času, by tento plán mohli provéstí. Jediná oprava, kterou bylo jim popráno provéstí, bylo zrušení kancelářského soudu, který měl vlastně souditi dle slušnosti, avšak byl po dlouhý čas již obviňován, že soudí libovolně.

Posledními úspěchy Blakea a Monka nebyla ukončena válka s Holandskem. Toto vyslalo jednatele do Londýna, by žádali za mír. Cromwell nespěchal příliš, aby mír byl učiněn. V Holandsku pak ustanovil národ, učiniti ještě jeden poslední pokus, by udržel starobylou slávu svou. Za dva měsíce po utrpené poslední ztrátě mělo Holandsko opět na moři četné loďstvo.

Tromp odplul dříve s 70 loděmi a pod-

níkl krátký boj s Angličany, jemuž učinila noc konec.

Příštího dne ráno, 31. července 1653, když admirál de Witt k němu přirazil, vyhledal Monka. Srážka byla brozná. Uprostřed boje klesl Tromp, střelen kulí z pušky. Neštěstí to způsobilo zmatek a zoufalství na loďstvu holandském, které se dalo na útěk. V bitvě a na útěku zahynulo na třicet lodí; místo admirál Ewson dostal se v zajetí.

Monk podal zprávu o vítězství tom Cromwellovi, jako presidentu státní rady. Následkem toho ustanovila státní rada admirálům zlaté řetězy čestné, důstojníkům pak ostatním rozličné drahocenné dary. Monkovi zavěsil Cromwell řetěz sám při slavnostní hostině.

Holandsko bylo přinuceno k míru.

Ve skotských horách jevil se nový ruch v prospěch královny věci a v samém Anglicku vyskytovali se přívrženci královí tak zhuba, že Cromwell uznal za dobré zříditi zvláštní soud a neotálet, oznámiti to parlamentu.

Použil také shromáždění toho k stíhání plukovníka J. Lilburna. Muž tento, pocházející z nízkého rodu živil se před vypuknutím občanské války obchodem se starými knihami. Přestoupiv přísné tresty, postaven byl na pranýř, mrskán a uvězněn v železích. Později chopil se pera a sepsal několik brožur proti anglikánské církvi. Když počala válka, chopil se zbraně pro parlament a po-

stoupil až za plukovníka. Zajat od royalistů byl postaven před soud, avšak parlament ho vysvobodil. Ale netrvalo to dlouho a znesvařil se i s tímto a parlament jal se ho stíhati. Konečně byl vypovězen z Anglie. Když byl parlament — tak zvaný dlouhý — rozpuštěn, vrátil se do své otčiny. Cromwell však ho dal uvězniti. Porota ho propustila. To hnětlo Cromwella, považoval to za horší věc, než kdyby byl prohrál bitvu. Návodem Cromwella byl Litburne zatčen a do Toweru uvržen, odkud byl poslán na ostrov Jersey. Na svobodu byl teprv před smrtí svou propuštěn, která se stala r. 1657.

Když se obnovila státní rada, byl Cromwell jednoblasně zvolen za předsedu, členové parlamentu byli slabí, lordu generálovi neodporovali. Nicméně Cromwellovi stala se nepohodlnou jejich pobožnost.

Mimo to přál si Cromwell mír s Holandskem, které bylo dosti pokořeno. Fanatický parlament však nechtěl ani slyšeti o míru; hleděl tudíž aby se zbavil parlamentu. Někteří přívrženci Cromwellovi umluvili se, že se dobrovolně poděkují. Dne 12. prosince 1653 sešli se časně z rána v zasedací síni.

Jedním z přívrženců Cromwellových byl plukovník Worseley, když granátníci rozehnali tak zvaný dlouhý parlament, vyjádřil se s trpkostí o přechmatech parlamentu, jež obviňoval, že armádu i církev uvádí v záhubu a vše ostatní ve zmatek. Někteří čle-

nové zamítli takovéto podivné stížnosti, ale marně; mluvčí, jenž byl též přívržencem Cromwellovým, vytratil se ze síně; mimo to jiných asi 80 členů odebralo se do Whitehallu, kde podepsali spis, kterým se vzdali nejvyšší státní moci, již složili v ruce lorda-generála.

Asi třicet členů zůstalo v síni zasedací a zvolili si zvláštního mluvčího. Mezi nimi byl také Harrison, jenž posud věrně se držel Cromwella.

Pojednou vešli do shromáždění plukovník Goffe a major White a vyzvali je, by se rozešlo.

Harrison nechtěl odejít, řka že jsou tu, „by hledali Pána“, načež Goffe odpověděl: „Nenajdete ho tuto, neboť věru již dlouhý čas nebyl viděn na tomto místě.“ Zároveň přikázala setnina vojska, by vykonala rozkazy lorda-generála.

Někteří jiní z odpůrců vidouce, že jest vše marné, vzdálili se a podepsali též řešenou listinu.

Když tuto listinu přinesli Cromwellovi, žádal se, jakoby byl velice překvapen a nechtěl ji přijmouti. Na přímluvu Lamberta a některých jiných důstojníků, kteří ho zadržovali ve jménu obecného blaha a veřejného pořádku, dal si říci.

Toho dne ještě svolal Cromwell své důstojníky, kteří se usnesli, že zvolí zvláštní radu záležející z osob nábožných a rozum.

ných, jichž mělo býti dvacet a jedna. Dále bylo rozhodnuto, že lord-generál má býti jmenován protektorem tří spojených království.

Dne 16. prosince 1653 odebral se lord-generál v slavnostním průvodu z Whitehallu do Westminsterhallu do síně k tomu účelu zvláště upravené, ve které se nalézala státní rada, správa vojenská, tělesní stráž a mnoho důstojníků i úředníků.

Když se byl Cromwell usadil, předstoupil Lambert, jenž ho oslovil přiměřenou řečí, ve které se zmínil o rozpuštění posledního parlamentu a vytknul, že okolnosti časové vyžadují silnou vládu.

Potom žádal lorda-generála ve jménu armády a třech království, by přijal hodnost protektora republiky. Cromwell se z počátku zdráhal, leč posléze svolil, načež jeden z tajemníků státní rady přečetl nový pořádek vládní, jenž obsahoval čtyřicet a dva články.

Hlavní obsah spisu toho byl, že lord protektor s parlamentem sdílí zákonodárnou moc. Výkonná moc svěřena lordu-protektrovi, jenž při tom řídit se měl dobrozdáním své rady.

Z toho patrno, že protektor požíval všech práv opravdového panovníka.

Zároveň bylo zabezpečeno svolání sněmovny poslanců; sněmovna panská však nebyla obnovena.

Při tom bylo rozličných výjimek usta-

noveno tolik, že veškeré zabezpečené svobody byly jimi na zmar uvedeny.

Zřízení státní rady bylo hlavním dílem politiky Cromwellovy. Státní rada čítala málo členů a ti byli vesměs stvůry protektorovy. O všem rozhodovati měli státní rada a protektor, ba státní radě bylo přiznáno i právo voliti budoucího nástupce protektora.

Cromwell byl tak opatrným, že protektorát nevyhlásil za dědičný; byloť beztoho vše toto, co se dalo proti mysli republikánů a bylo by tím se stalo jim nesnesitelným.

Od té doby, co byl Cromwell jmenován protektorem, vystupoval s jakousi nádherou a zřídil si zvláštní dvůr.

Celá tato změna nenalezla žádných překážek, neboť každý dávno již tušil, že se tak stane.

Protektor a jeho státní rada nechali soudce a jiné úředníky v jich hodnostech.

Po delší čas docházely blahopřejné adresy ze všech stran. Jedna z nejpřednějších a nejdůležitějších adres byla zaslána od námořníků. Důstojníci na loďstvu byli většinou přívrženci Cromwellovi aneb lidé, kteří málo se starali o politiku.

Část Skotska, kterou obsadilo anglické vojsko, nemohla také odpor klásti novému pořádku věcí. Jestliže tu a tam vypukla nějaká vzpoura, potlačil ji Monk s velikou přísností.

Za to vyskytl se v Irsku odpor proti Cromwellovu protektorství. Generál Ludlow, dřívější člen parlamentu a upřímný republikán neměl chuti podporovati moc, která se mu zdála byti nezákonnou. Čtrnácte dní váhal s svoláním nového pořádku o protektorství Cromwellova.

Cromwell choval se šetrně k přátelům i nepřátelům. Presbyteriány dostal snadným způsobem na svou stranu, povolav několik z nich do výboru, který měl zkoušeti kazatele a obsazovati uprázdněné fary.

Dosud bydlíval jenom zřídka v paláci whitehallském, když však byl povýšen za protektora, odstěhoval se s celou rodinou do starého sídla královského.

Cromwell přivlastnil si korunní statky, které posud zůstaly a svěřil dozorství nad nimi zvláštní komisi, kterou sám jmenoval. Také cizí velmoci uznávaly nové důstojenství Cromwellovo, mezi nimiž bylo Španělsko první. Španělský vyslanec radil Cromwellovi, by si bez okolků posadil na hlavu královskou korunu, že mu při tom bude nápomocným španělský král.

Těž kardinál Mazarin neprodléval a projevil své blahopřání protektorovi.

Královna švédská Kristina obdivovala se schopností Cromwellovým a vyhledávala jeho přátelství. Anglický vyslanec White-lock byl ve Švédsku velmi vážený, míval

časté audience u královny, s níž učinil smlouvu, jež byla zcela dle přání Cromwellova.

Nejdůležitější bylo vyjednávání protektora, jež vedlo k ukončení války s Holandskem. Státní rada žádala velikou peněžitou náhradu od Holandska, když pak Cromwell se stal protektorem, slevil značně z požadavků těch a docílil, že byl učiněn mír dne 5. dubna 1654.

Holandsko uznalo přednost anglické vlajky a zavázalo se, že učiní zadost za vraždy, které spáchány byly na anglických poddaných na Amboině.

Uzavření tohoto prospěšného míru zjednalo novou slávu vládě protektorově.

Tou dobou vypátráno bylo spiknutí proti Cromwellovi, jehož hlavou byl jistý Gerard, jenž byl zatčen, před soud postaven a s dvěma jinými účastníky k smrti odsouzen. Vypravovalo se, že Karel II. byl původcem tohoto spiknutí.

Cromwell stavěl se, jakoby událost tu považoval za velmi důležitou. Dal rozšířiti zprávu, že jeho život byl ohrožen, jakož i životy předních členů státní rady. Přes čtyřicet osob bylo zatčeno a obžalováno.

Skotsko spojeno bylo s Anglickem a ztratilo svůj zvláštní parlament. Za to bylo mu povoleno vyslati třicet poslanců do parlamentu anglického.

V Anglii držel Cromwell na uzdě kazatele, zvláštní výbor měl právo udělovati

povolení, kdo směl kázati, též byli jmenováni komisaři, kteří měli moc sesaditi kněze nevědomé nebo pohoršení dávající.

V Irsku naskytla se Cromwellovi příležitost, by zjednal obor větší činnosti synovi svému Jindřichovi. Již dříve povolal jej do státní rady a nyní, aby jej naučil panovati, poslal ho na ostrov.

Syn protektorův přistál u Monktownu, nedaleko letního obydlí Ludlowa, který mu poslal svůj vůz vstříc. Odtud odebral se do Dublinu, kde záhy poznal věrnost vojska, jakož i lhostejnost lidu k novému pořádku věci.

Sláva a moc Anglie.

Cromwell pojistil si diktaturu na šest měsíců, ustanoviv že nový parlament má sejíti se dne 3. září 1654. Doby té použil k sesílení své moci, k čemuž přispělo valné spojení s cizími dvory, podrobení se lidu, ochablost všech stran, zvláště pak síla a činnost orgánů správních. Vojsko dostávalo žold na měsíc napřed a sklady vojenské byly hojně zásobeny. Protektor měl v pokladně na pět milionů zlatých; vládl sám. Ve všech třech královstvích panoval pořádek.

Tak blížil se den, v který sejíti se měl nový parlament.

Bylo to 3. září, výroční den vítězství u Dumbara a Worcesteru. Volby ve třech zemích byly vypsány protektorem, avšak výsledek jejich potřeboval schválení státní rady.

Mezi zvolenými nalézalo se mnoho členů tak zvaného dlouhého parlamentu, jakož i mnoho přívrženců Cromwellových, mezi nimiž byl syn protektorův, několik jeho příbuzných a důvěrných důstojníků.

Dne 3. září sešel se nový parlament ve Westminsteru a vyslechl kázání, načež se odebral do zasedací síně, kde je uvítal protektor, oznámiv na zejtrék opětné kázání, po němž následovati měly zprávy týkající se veřejných záležitostí.

Dne 4. září bral se Cromwell ve slavnostním průvodu do chrámu westminsterského, kdež byl parlament shromážděn. Po kázání odešel protektor do síně zasedací, kdež oslovil parlament řečí, která trvala po tři hodiny.

Nový parlament zvolil si za mluvčího Lenthalla, který byl mluvčím již v dlouhém parlamentu.

Hned zpočátku jednání sněmovního objevila se značná oposice, avšak přívrženci Cromwellovi drželi ji na úzdě. Cromwell dal také zrušiti několik voleb zvláště zarputilých republikánů, kteří tím byli ještě více podrážděni, poněvadž byvše dříve jeho nástroji, nyní shledali, že jsou oklamáni.

Oposice pokračovala velmi rychle, již

ve třetím zasedání; 6. září 1654 nastalo rokování o ústavní listině. Staří republikáni brojili nyní proti protektorovi, jako dříve byli činili proti králi. Protektor uznal za dobré předejítí dalším podobným krokům, a postavil 12. září ku vchodu do parlamentu vojenskou stráž. Poslanci přicházející do schůze byli vyzváni, by se odebrali do tak zvané malované síně.

Tam měl k nim dlouhou řeč Cromwell a na konci té se vyjádřil, že od každého člena požaduje písemné uznání, kdo se bude zdráhati, že musí býti vyloučen, načež oznámil, že spis ten nalezá se v předsíni, by se tam odebrali a podepsali jej.

Republikáni byli nad míru rozhořčení nad tímto jednáním a mnozí odešli.

Hned prvního dne podepsal vyjádření ono mluvčí Lenthall a 130 členů, kterým pak bylo povoleno konati schůze. Později podepsalo ještě 193 členů řečené vyjádření.

Po dlouhém rokování, trvajícím několik měsíců byly schváleny první články (dvacet a čtyři) ústavní listiny s malými změnami.

Jak se zdálo, nepomýšlel protektor na to, by schválil usnešení parlamentu.

Mimo to postihly jej v tu dobu dvě nehody. Zemřela mu totiž matka a jej samého potkalo zvláštní neštěstí.

Od vévody oldenburského obdržel šest pěkných koní; i napadlo mu jednoho dne zkusiti jejich vlastnosti. Vsedl na kozlík do-

mnívaje se, že nebude mnohem obtížnější řídit šest koní, nežli tři říše.

Z počátku šlo vše dobře, avšak Cromwell užíval příliš biče, takže bujni koňové se splašili. Protektor spadl a zůstal viseti na voji, při čemž vypadla mu pistole z kapsy, rána vyšla a poplašila koně ještě více. Protektor spadl pod vůz a to tak šťastně, že mu kola neublížila.

Gardisté jeho zdvihli jej hned a odnesli do Whitehallu. Po několik dní byl nucen strávit na loži.

Z uvedené příhody jest též zřejmo, že Cromwell měl vždy při sobě zbraň. Obával se spiknutí a stálá nedůvěra trápila ho. Whitehall byl obsazen četnými strážemi. Jestliže dával audience cizím vyslancům anebo hostiny, osvědčil nádheru a býval hovorný, avšak to byly pouhé výjimky, obyčejně byl nevrlý a zádušný. Pouze vojáci a kněží směli volně přicházeti k němu. Divadla, plesy a jiné světské radosti byly z jeho dvora vyloučeny. Jak se zdálo, dbal velmi o přísný a čistý mrav.

Cromwell dosáhl od parlamentu, který s počátku tvářil se odbojným, dosti mnoho. Uznal parlament jeho moc i titul a povolil mu roční příjem dvou milionů zlatých a zároveň užítky z korunních statků.

Ludlow tvrdí, že byl Cromwell velice rozhorlen proto, že parlament zamítl, by protektorství bylo dědičným.

Dne 20. ledna 1655 dal svolati členy parlamentu do tak zvané malované síně, kdežto je oslovil řečí plnou výčitek a pak prohlásil parlament za rozpuštěný.

Činem tím popudil nanejvýš zlobu a odvážlivost republikánů. Avšak Cromwell dovedl vzdorovati jejich nenávisti a zmařiti záměry jejich ostražitostí a přisností svou. Jakýsi major Wildmann, prudký republikán byl překvapen a zatčen právě, když písaři svému diktoval proklamaci ve jménu anglického národa proti ukrutníku Cromwellovi.

Také lord Grey, plukovník Harrison a jiní vojenští náčelníci byli uvrženi do žalářů, poněvadž nechtěli sloužiti protektorovi, ačkoliv v občanské válce a jindy vždy vynikali. Tower naplňoval se vězny jak se strany republikánské tak i royalistské. Cromwell dal některé z nich odvésti do Whitehallu a časem sám je vyslýchal. Však popraveni nebyli, leč někteří royalisté, již sotsnovali spiknutí, o kterém záhy dostal zprávu Cromwell.

Karel II. domníval se, že nastal pro něj čas, by vystoupil činně. Není pochybnosti, že dal se unésti ctižádostí některých osob k přenáhleným podnikům.

Několik mladých šlechticů, kteří provázeli krále do vyhnanství, vrátili se do Anglie. Dle Ludlowa měli plnou moc sbíratí vojsko.

Avšak Cromwell získal si svými penězi

přívvržence v okolí samého krále. Spiknutí bylo vyvrženo dříve, než došlo k nějakému činu. Protektor dal v Londýně zatknouti mnoho mladých lidí a na rozličných místech zbraně zabaviti.

Hned po rozpuštění parlamentu dal si Cromwell měsíčně vyplatit šestkrát sto tisíc zlatých pro vojsko, aby si pojistil jeho přízeň.

V západních krajinách bylo povstání poněkud značnější. Dva šlechticové sebrali asi sto jezdců a vtrhli 5. března 1655 do Salisbury, kde zatkli soudce a prohlásili za panovníka krále Karla II. Nemajíce však dosti mužstva, musili město opět opustiti, při čemž dohonil je jeden setník Cromwellův a porazil je na hlavu. Celý pokus ten neměl jiného úspěchu nežli že zaval podnět Cromwellovi k novým přísným opatřením. Tak nařídil, že všickni royalisté mají vydati desátou část svého jmění, čímž nabyl velmi mnoho peněz. Také dal nejprřednější royalisty zatknouti, jakož i některé vynikající republikány.

Cromwell nařídil rozdělení celé země na dvanáct vojenských okresů a ospravedlnil tento čin, jenž protivil se zákonům, obšírnou deklarací, ve které vylíčil všecky pokusy podniknuté se strany royalistů.

V každém okrese tom byl představeným generál, který měl za povinnost odzbrojiti všecky nebezpečné osoby a dávat

na ně bedlivý pozor, zároveň zanášeti do seznamu všecky ty, na které se mohla vláda spolehati.

Cromwell měl při tomto zařízení na zřeteli potlačiti republikány a stíhati royalisty.

Generálové vládli ve svých okresích zcela libovolně a proti útiskům jejich bylo možno hledati pomoc toliko u samého protektora.

Tou dobou hleděli Francouzové a Španělové, kteří spolu válčili, by si naklonili protektora a získali si ho za spojence. Protektor klonil se více na stranu francouzského kardinála Mazarina. Ten naznačil, že by Francie snadno mohla vyslati protestantské vojsko pod Karlem Stuartem do Anglie. Cromwell dříve, než by v Evropě počal válku se Španělskem, umínil si vyslati expedici proti španělským osadám v Americe. Loďstvo v té příčině ustanovené, bylo vypraveno potají. Sedmnáct válečných lodí se čtyřmi tisíci vojáků odplulo koncem roku 1654 z Anglie.

Španělský dvůr, ačkoliv byl velmi nedbalý, pozoroval přece odeslání toho loďstva, a vyslanec španělský tázal se přímo Cromwella, zdali si přeje válku. Protektor odpověděl, že Anglicko žádá volný obchod se západní Indií a přeje si odstranění inkvizice ve Španělsku. Tím byla válka vypovězena

a španělská vláda dala zabaviti veškeré zboží anglických obchodníků na svém území.

Expedici anglické nedařilo se příliš valně. Loďstvo připlulo k Hispaniole 14. dubna 1655, avšak bylo uvítáno španělskými střelci tak, že odplulo k Jamaice. Tam se vzdali španělští osadníci a tak se dostal ostrov ten v moc Angličanův.

Tou dobou dařilo se námořské anglické moci pod admirálem Blakem o mnoho lépe. Tento vyčistiv středozevní moře od loupežníků, připlul k Alžíru 10. března 1655 a dal vyzvati beye, by vrátil všecky zajaté anglické lodi. Po krátkém vyjednávání učinil s beyem mír, načež plul k Tunisu, kde jeho požadavky byly s posměchem zamítnuty.

Blake vyslal ploché lodi do přístavu a zapálil nepřátelské loďstvo. Devět tureckých lodí shořelo. Potom křižoval Blake ve středozevním moři.

V tom čase vedlo Rusko válku s Polskem, jehož král, Vladislav, žádal Cromwella o pomoc, avšak žádost ta byla oslyšena.

Také vévoda sedmihradshý žádal ho o přispění proti Turkům.

Švýcarský kanton curyšský prál si ujednati spolek s protektorem, jenž jest prý přirozeným ochrancem všech protestantů. Všecky tyto okolnosti lichotily velice ctižádosti Cromwellově.

Zatím učinil Cromwell smlouvu s Francií, kterou mimo jiné bylo ustanoveno, že

členové rodiny Stuartův nesmějí prodlévati ve Francii.

Válka se Španělskem nyní veřejně vypukla a Cromwell nařídil admirálu Blakeovi, aby číhal na španělské loďstvo, které z Ameriky přiváželo veliké poklady.

Dne 10. září vrazilo anglické loďstvo na osm španělských lodí, které se vracely z Ameriky. I svedena jest bitva, ve které Angličané ukořistili dvě lodi s velmi drahým nákladem, jež dopraveny byly do Londýna.

Cromwell přesvědčil se již několikráte, jak nepovolnými jsou parlamenty a byl nucen rozpustiti je, čímž popudil na sebe lid velice. Proto otálel svolati nový parlament. Avšak bez něho bylo také nesnadno vládnouti, neboť bylo vůbec rozšířeno domnění, že peníze na státní potřeby může povolit pouze parlament. Musil tudíž v každé příčině míti parlament a doufal, že po vítězství, které tak velice zvýšilo jeho moc, nalezne parlament, jenž spíše vyhoví jeho přáním. I vypsál tedy volby do nového sněmu a použil tu všech prostředků, aby nebyli zvoleni royalisté a republikáni, kteří by se mu nezaprodali.

Ačkoliv takto byli vyloučeni vůdcové republikánů, dostali se přece do parlamentu osvědčení přívrženci republiky, a přes to že tři čtvrtiny poslanců záležely z rozličných zřízenců vládních, pocítoval Cromwell ne-

pokoj, poněvadž se utvořila menšina z lidí, kteří byli jeho úhlavními protivníky.

Dne 17. září 1656 z rána odebral se protektor s četným průvodem do chrámu westminsterského, kde byli shromážděni členové nového parlamentu, aby přítomen byl kázání, kterým zahájena býti měla činnost sněmu. Po službách božích odebral se Cromwell do malované síně, aby oslovil zástupce národa. Když poslanci opouštěli malovanou síň ubírajíc se do síně zasedací, byli u dveří zadržáni vojenskou stráží. Každý, kdo chtěl býti vpuštěn, musil se vykázati certifikátem státní rady.

Vpuštění členové zahájili schůzi a zvolili si za mluvčího Widdringtona, aniž by se tázali Cromwella, zdali tomu svoluje.

Vyloučení členové, jichž bylo asi 100, vydali ohrazení, které se v Londýně velice rozšířilo.

Nový parlament hned z počátku ustanovil mezi jinými, že Karel Stuart a jeho rodina jsou zbaveni trůnu. Také schválil válku se Španělskem a povolil značnou částku peněz na vedení války této.

Tu dobu vyskytlo se opět spiknutí proti Cromwellovi. Tentokráte však byl to pouze jeden voják, jež soudruzi jeho obviňovali, že měl úmysl zavraždit protektora na cestě do Hamptoncourtu. Nešťastník byl odsouzen; však několik hodin před tím, než poprava měla se konati, byl nalezen mrtev v loži

svém. Byl vyhlášen za jednatele španělského dvora a Karla Stuarta.

Toho času napadlo jakémus blouznivému vojínu, že se vydával za Ježíše Krista a našlo se dosti bláznů, kteří mu věřili. Nápodobiv Krista jel na oslici do Bristola obklopen svými přívrženci, kteří házeli mu na cestu květiny a ratolesti. Blouznivec ten, jenž se nazýval Jakub Naylor, byl zatčen a do Londýna přiveden. Nejprve byl postaven dvě hodiny na pranýř a pak mrskán. Po několika dnech byl opět postaven na pranýř a bylo mu vypáleno zvláštní znamení na čele a jazyk jeho probodnut žhavým železem. Po této exekuci londýnské následovala jiná v Bristolu, kde se byl provinil. Také tam byl hanebně mrskán a pak uvržen do vězení, v němž prodlel až do smrti Cromwellovy.

Protektor navrhl novému parlamentu, by potvrdil zákonem taxu desátku na statcích royalistů. Parlament neprotivil se tomu, avšak ozval se proti vojenským velitelům, které Cromwell v jednotlivých okresích byl ustanovil.

Uznáváje Cromwell, že nový parlament jest mu po vůli, shledal v něm lepší záštitu a moc nežli v generálech, které obětoval parlamentu.

Stalo se nepochybně bez vůle protektorovy, že jeden irský poslanec, plukovník

Jephian, učinil návrh, by Cromwell byl vyhlášen za krále. Ale návrh ten nebyl přijat.

Za krátký čas učinil jakýsi Pack parlamentu návrh, aby zřízeno bylo zase bývalé vladařství, a to tak, by jedna osoba, která nebyla jmenována, sdílela zákonodárnou moc s parlamentem, jenž měl opět záležitosti ze dvou sněmoven. Bylo to zatajené obnovení královské důstojnosti a sněmovny panské (pairů), neboť posud se ostýchali, věc nazvatí pravým jménem.

Návrh ten byl úplně schválen a přijat a řečená důstojnost nabídnuta Cromwellovi, který si vyžádal čas na rozmyšlenou.

Po některém čase vyjádřil se Cromwell k některým poslancům, že se odhodlal, přijati korunu. Desborough nato pravil, že bude pak ztracen.

Také s jiné strany objevila se silná opozice. Generál Lambert, posud věrný přívrženec Cromwellův, rozhorlil se velice, když uslyšel, že má býti obnovena důstojnost královská.

I mnoho členů parlamentu sestavili petici proti tomu.

Cromwell následkem toho se vyjádřil, že titule královského nepřijme.

Parlament se usnesl, by v náhradu za to obdržel titul lord protektor.

Tou dobou anglické loďstvo dobylo nových vítězství. Blake dověděl se z jara r. 1657, že španělské loďstvo, které vezlo ještě

větší poklad, nežli předešlé, nalezá se v zátoce Santa Cruz.

Dne 13. dubna odplul k Tenerifě. Anglické loďstvo vrazilo za hrozné střelby do přístavu. Španělové bránili se po čtyry hodiny s největší udatností, konečně však byli nuceni hledati spásu na pobřeží. O druhé hodině s poledne byly již všechny španělské lodi v moci Angličanův; avšak pro nepříznivý vítr nemohli odplouti. Blake, nemoha si jinak pomoci dal nepřátelské lodi zapáliti. Nato vrátil se do Anglie a zemřel dne 17. srpna 1657. Cromwell dal mrtvolu jeho s velkou slávou pohřbiti v kapli Jindřicha VIII. mezi krále.

Blake byl jeden z těch mužů, kteří největší úctu zjednali nové vládě, vítězstvím jehož nabyly zbraně anglické. Byl náruživý a schopný plavec, jenž dbal jen o loďstvo a nevšímal si politiky. Často se vyjádřil k plavcům, že jim nenáleží míchat se do vnitřních sporů, nýbrž rozšiřovati slávu anglickou v cizině.

Cromwell zatím došel cíle, po kterém toužil: jeho moc uznána jest se strany parlamentu.

Dle jeho úmyslu, jakož i dle nové ústavy měl syn jeho Richard státi se nástupcem, jakkoliv netoužil ani za mák po takové důstojnosti.

Cromwell učinil jej kancléřem univer-

sity v Oxfordu, plukovníkem a členem státní rady, ačkoliv se to Richardovi protivilo.

Jindřich, druhý syn protektorův, osvědčoval větší schopnost k následování příkladu svého otce. Po dva roky spravoval zemi irskou a to s velkým prospěchem.

Také protektorova nejstarší dcera zdělala některé vlastnosti otcovy. Byla vdána za republikána Irretona, s nímž úplně souhlasila v republikánských zásadách. Nenáviděla rodinu královskou, avšak samovláda jejího otce byla jí také odpornou.

Naproti tomu druhá dcera Cromwellova, Lady Alžběta Claypoleova, byla smýšlení zcela opácného. Byla totiž věrně oddána rodině Stuartů, které projevovala nejvřelejší soustrast. Velmi často přimlouvala se za ubohou rodinu; ano chránila i nepřátely otcovy.

Vypravuje se, že v Cromwellově rodině se velmi často jednalo o tom, smířiti se s rodinou Stuartův, a Karel II. sám prý neodporoval tomu. Lord Broghyl učinil návrh, by nejmladší dcera Cromwellova provdala se za syna Karla I. Tolik jisto jest, že pověsti takové byly v Londýně rozšířeny.

Jiný spisovatel zamítá sice takovéto zprávy, avšak vypravuje, že Karel nabízel protektorovi schůzi, ve které se mělo jednati o dosazení Karla II. na trůn za pomoci Cromwella, který měl podmínky sám ustanoviti.

Manželka protektorova prý nejdříve obdržela zprávy týkající se věci té a přála si, aby se tak stalo. I projevila úmysly své v příčině té Cromwellowi, který však zamítl je řka: „Kdyby Karel Stuart mi odpustil, co jsem učinil jemu a jeho rodině, není hoden královské koruny.“

Tím časem upadl v nemilost protektorovu generál Lambert, jenž nechtěl složit přísahu státním radům předepsanou. I byl zbaven všech svých hodností a jakkoli se zdál býti po dlouhý čas pravou rukou Cromwellovou, pozbyl najednou veškeré moci a vážnosti.

Několik dní před tím než byl Lambert propuštěn, svolal 27 důstojníků, kteří utvořili tajný spolek proti protektorovi. Ten však se o tom dověděl a pozval je k sobě, kdežto je řádně vyplísnil řka, že on nemá jich potřeby, nýbrž oni jeho.

Protektor pak pamětliv jsa služeb, které mu Lambert byl prokázal, ustanovil mu roční plat 20.000 zlatých.

Vypravuje se, že někteří přívrženci Lambertovi, sosnovali zvláštní spiknutí proti Cromwellovi. Měli v úmyslu proniknouti až k němu a podati mu spis. Mezi tím, co by jej četl chtěli ho chopiti a vyhoditi oknem na břeh Temže, kdežto jiní spiklenci by jej živého nebo mrtvého odnesli na připravenou loďku.

Plukovník Huttchinson, republikán, jenž

zůstal vždy věren svým zásadám, dověděl se o tomto spiknutí. Poněvadž nenáviděl Lamberta ještě více než Cromwella, vyzradil vše, co mu bylo ozradě známo.

Pokusy o obnovení království.

V tom čase chystal se Karel Stuart k novým podnikům proti Anglii. Španělský král popřál mu útulek ve Flandersku, osvědčuje při tom pro jeho záležitosti horlivost, jaké Karel neshledal dosavad u žádného panovníka. Válka mezi Francií a Španělskem se protahovala, od té doby pak, kdy se Cromwell spojil s Ludvíkem XIV. bylo možno očekávati, že řečený boj stane se tím krutější. Smlouva Cromwellova s Francií čelila proti Španělsku. Šest tisíc Angličanů mělo vstoupiti do služby francouzské. Francie se zavázala, že postaví do pole 20.000 mužů a že protektorovi získá Dunkerk.

Nežli ještě spolek tento byl učiněn mezi protektorem a kardinálem Mazarinem, opustil vévoda Yorkský, pozdější Jakub II. Francii i odebrav se do španělského tábora, kde sestavil několik pluků z Angličanů a Irčanů, kteří se přidrželi praporů Stuartových a v řadách španělských bojovali proti spojenému vojsku.

Polní tažení počalo v dubnu 1657. Tu-

renne táhl proti spojencům Karla Stuarta, s nimž zároveň bojovali dva generálové Cromwellovi: Raynold a Morgan; vévoda Yorkský stál nyní proti Francii.

V prvním tomto polním tažení nebvlo docíleno velkých úspěchů. Dobyto několika pevností, z nichž jedna postoupena Angličanům, jako zástava za Dunkerk, jenž nemohl zatím býti oblehán. Cromwell byl proto velmi nevrkým.

Za skvělé aliance, které byl získal Anglii a vítězné války vedené za jeho vlády mohl pomýšleti na obnovení parlamentu.

I uminil si, svolati obě sněmovny, panskou i poslaneckou.

Do sněmovny panské chtěl mimo své příbuzné a přátely přeložiti též některé své odpůrce ze sněmovny poslanecké, kdež mu mohli spíše škoditi.

Tím je odstranil z místa nebezpečného a zároveň povýšením jich. zalichotil jim.

Richard Cromwell byl první způsobem tímto jmenovaný pair, pak následoval bratr jeho Jindřich, oba nazývali se nyní lordové.

Tím uražení byli poslanci dolní sněmovny a ještě více republikáni, kteří těžce nesli obnovení těchto královských zařízení.

Aby panskou sněmovnu mohl snáze řídit jakož i zároveň aby odměnil oddané členy sněmovny poslanecké, učinil z těchto lordy.

Nový parlament počal zasedati 20. ledna 1658.

Cromwell zahájil parlament krátkou řečí omlouvaje se při tom chatrným zdravím svým a zároveň oznamuje, že jiná osoba jim podá zprávu obšírnou o všem tom, čeho okolnosti vyžadují.

Touto osobou byl opatrovatel státní pečete, Fienes, jenž měl dlouhou a velmi nejasnou řeč, oplývající hojnými citáty z bible. Pokrytectví Cromwellovo bylo již všeobecně známo, a on vůbec nenáviděn pro své jednání.

Zasedání nového parlamentu stalo se s úplným šetřením zákonitých způsobů. Stráž u vchodu byla odstraněna a přístup do sněmovny poslanců byl opět dovolen všem, jež Cromwell při svolání byl vyloučil.

Cromwell přiznal parlamentu právo, by zkoumal schopnost svých členů; jenom parlament sám mohl některého člena vyloučiti. Následkem toho ustanovení zasedali ve sněmu devadesát a tři poslanci, kteří podepsali protest 19. září, byli to nepřátelé protektorovi a rozhořčení pro křivdy jež utrpěli, u národu pak byli oblíbeni jako vůbec každý pronásledovaný.

Složili přísahu předepsanou bez rozpaků a činili opozici vládě, která zbavena byla nejvěrnějších svých přívrženců, z nichž Cromwell byl nadělal pairy.

Haslerig, kterého jmenoval Cromwell pairem, chtěje tak odstraniti jej ze sně-

movny dolní, zůstal v sněmovně poslanecké věda, že jen tu něco může vyřídit.

Hned z počátku dávali členové sněmovny poslanecké na jevo, že se jim nelíbí zřízení panské sněmovny, tím, že rokovali o právech této.

Protektor uznával, že by tím trpěla velice jeho vážnost i dal svolati členy poslanecké sněmovny do Whitehallu, kde je napomínal dlouhou řečí, aby byli svornými a měli v úctě ústavu.

Tato prudká oposice vzbuzovala veliké naděje a tvořila jakési středisko pro všechny nepřátele protektorovi.

Kazatelé independentů počali znovu zuřivě brojiti proti němu, royalisté uznávali příležitost za vhodnou, pročez ohlíželi se po spojení, které by podporovalo jejich záměry; také ve vojsku, zejména mezi důstojníky jevila se nespokojenost; většina sněmovny poslanecké byla každým dnem *smělejší a zdálo se, že podporuje nepřátelství stran, které byly proti protektorovi.*

Lordové vyzvali sněmovnu poslanců, aby učinila přísné opatření proti papežencům, jak toho vyžadovala politika protektorova.

Z pokroků, které učinila republikánská strana v krátkém čase od zahájení parlamentu poznával protektor, že nesmí zůstatí déle nečinným.

Z počátku se obával, že oposice dorozuměla se s vojskem, pročez pozoroval opa-

trně všechno, co se dělo při stráži ve White-Hallu.

Výsledkem všeho toho bylo, že si Cromwell umínil, rozpustiti nový parlament. Někteří z jeho přátel mu to zrazovali, avšak Cromwell nedbal rady této.

Dne 4. února 1658 vsedl do vozu, který právě stál u vchodu do paláce Whitehallského a poručil šesti členům tělesné stráže, by jej následovali.

S těmi odebral se do parlamentu, kdežto měl dlouhou řeč, jejíž konec byl, že parlament jest rozpuštěn.

Násilí toto vzbudilo veřejné reptání a sami nejvěrnější přátelé protektorovi ho neschvalovali.

Za velikého hnutí, které způsobeno bylo odporem parlamentu, byl by Karel II. se slabou armádou mnoho mohl vyříditi.

Spolek royalistů, který nepřestal ani za vlády protektorovi, oživil znovu. Lord Ormond, jenž za času republiky byl ze země vypovězen, objevil se tajně v rozličných hrabstvích a najímal vojsko ve jménu Karlově. Všude shledal smýšlení takové, z něhož mohl souditi, že kdyby se král objevil, všechno se k němu pohne.

Nepřátelství proti protektorovi zmáhalo se v Anglicku velmi rychle; mnozí svobodomyšlní mužové toužili po pomstě. Chtěli podati parlamentu petici, by republika byla obnovena.

Nebezpečnoství zmáhalo se na všech stranách tak, že konečně protektor nevěřil ani své vlastní tělesné stráži. Hned po rozpuštění parlamentu propustil plukovníka a pět setníků svého jízdného pluku.

Když Cromwell odstranil parlament, získal si znovu převahu ve vojsku. Důstojníci shromáždili se ve Whitehallu kolem něho, on pak měl tklivou řeč k nim, která byla přijata s velkým nadšením, všickni přísahali, že chtějí žít i zemřít s ním.

Harrison byl znovu uvržen do vězení, protektor neodvážil se tohoto mučovníka svobody potrestati smrtí.

Zároveň byl vydán zákaz všech schůzí, nejen v soukromých domech nýbrž i ve chrámech. Svolal k sobě městské úřady a zároveň důstojníky a vykládal jim v dlouhé řeči nebezpečí, které hrozí státu a trestuhodné plány i pokusy royalistů.

Zároveň zmínil se o cestě lorda Ormonda do Londýna, o vpádu, ježž zamýšlel Karel Stuart do země a napomínal při tom obecní úřady, by velení nad svým vojskem svěřily pouze lidem osvědčeným a vládě oddaným.

Avšak nebezpečí ježž hrozilo se strany Karlovy, bylo nepatrné, a mocné loďstvo anglické snadno mohlo je zrušiti. Karel také ani nepomýšlel na takový podnik, jenž neměl naděje v úspěch, a hodlal vyčkati příznivou událost, buďto smrt Cromwellovu,

nebo změnu ve smýšlení lidu. Ovšem nevzdával se Karel nikdy naděje, že nastoupí někdy dědičný trůn otců svých.

Mimo to měl Cromwell výborné zvědy a tak bylo mu možno, potlačit Stuartovy plány v zárodku.

Protektor dověděl se i nejmenší podrobnosti o tom, co mladý král činí; měl peníze a pomocí těch, jak známo lze nabýti takměř všeho.

Vypravuje se mezi jiným o věci té následující: Jeden anglický šlechtic obdržel povolení, cestovati do nizozemska za tou podmínkou, že neužrjí pretendenta.

Vykonal rozmanité přípravy, by slib svůj bez trestu mohl zrušiti.

Když se vrátil do Londýna, vyptával se ho Cromwell a když trval na svém, že Karla neviděl, odvece protektor: „To věřím, poněvadž jste byl u něho v noci a mluvil s ním potmě.“

Zároveň mu pověděl do podrobná vše, co se při té schůzi událo. Cromwell spokojil se tím, že všecko věděl, aniž byl by proto se mstil na svých odpůrcích.

Jisto jest, že protektor věděl o příchodu Ormonda do Londýna a přece nepomýšlel na to, by ho dal zatknouti. Spokojil se pouhým žertem řka k lordu Broghillovi: „Jeden starý přítel váš, hrabě Ormond přibyl do Londýna“. Broghill se divil a tvrdil svato-svatě, že neví o ničem, načež Cromwell se

usmál a pravil: „To vím; máte-li však chuť, zachrániti svému starému příteli život, vzkážete mu, že vím o jeho úkrytu, jakož i o jeho úmyslech.“ Přitom udal mu, kde se Ormond ubytoval a tak sám se přičinil k tomu, že ujíti mohl onen nepřítel jeho.

Cromwell také dovolil manželce markýze Ormonda, jehož všechny statky byly zabrány, by žila v Londýně a dal jí ročně vyplácti 20.000 zl.

I měl vyzvědače u všech evropských dvorů a sám řídil celou tu vyzvědačskou soustavu.

Karel, jenž byl velmi slabě podporován v Nizozemsku od úřadů španělských, umínil si, že se odebere do Madridu, by vyzval krále k účinnější podpoře. Avšak obával se, že by té příležitosti použil bratr jeho vévoda Yorkský k nějakému podniku a proto upustil od úmyslu svého.

Kardinál Retz, když Karel byl hledal pomoc u samého papeže, radil mu, aby se obrátil o pomoc ku katolickým Irčanům.

Lord Ormond, když byl naposledy v Anglii, pozoroval s bolestí, jak chatrná jest svornost mezi royalisty.

Výsledek osvědčil také jeho úsudek v té příčině, že se na ně nespolehal. Nepřišlo to k podniku důležitějšímu. Několik royalistů náčelníků bylo zajato.

Cromwell si nedůvěřoval, záležitost tu přednésti před porotu, nybrž ustanovil zvláštní

„vysoký soud“. Poctiví členové státní rady marně se protivili tomuto opatření.

Soud tento odsoudil dva royalisty, kteří byli odpraveni 8. června 1658. Byli to sir Henry Slingsby, jenž sváděl důstojníky Cromwellovy, by přestoupili k věci královské a doktor Henet, kněz a kazatel, který zasýlal Karlovi peníze, jež byl proň sebral od royalistů.

Cromwell umínil si také na venek zakročiti proti Karlovi a z té příčiny dal uzavřítí přístav Ostende.

Zároveň obrožovalo anglické loďstvo celé flanderské pobřeží; při tom dolehal vyslanec Cromwellův ve Francii na to, by spojené vojsko postoupilo k Dynkerku.

Protektor měl vyzvědače v Ostende, kteří mu oznámili, že bylo by možno pevnost přepadnouti a vzítí.

Na kardinálu Mazarinovi vymohl to Cromwell, že francouzské vojsko na anglických lodích se vypravilo k pevnosti Ostende, aniž byl by tomu překážel španělský velitel. Vztyčil také bílý prapor a tím způsobem přilákal Francouze blíže.

Potom dal pálení z mnohých děl na loďstvo a vojsko obklíčiti, 1500 Francouzů musilo složití zbraň, anglické lodi odpluly.

Nešťastné toto polní tažení nemělo vlivu na pozdější události.

Turenne nahradil tuto nehodu, Ludvík XIV. byl přítomen dobytí Dynkerku a byl

svědkem, jak město bylo odevzdáno protektorovi.

Turenne, jenž byl vrchním velitelem vojska, měl 4000 Angličanů ku pomoci své, jež vedl Lockhart.

V Dynkerku nalezala se silná obsádka, která však opomenula město náležitě opevniti. Don Juan Rakouský přitáhl s 30.000 muži. Bitva svedena 8. června 1658. Vojsko španělské bylo poraženo, načež Turenne pokračoval ještě horlivěji v oblehání pevnosti, která se vzdala 14. června.

Mazarin vyslal zvláštní posly ke Cromwellovi, by mu oznámili tuto událost. Protektor přijal posly velmi vlídně a přátelsky; zároveň je štědře obdaroval.

Dne 17. června vtáhl Ludvík XIV. do Dynkerku a druhého dne odevzdal sám klíče pevnosti anglickému vyslanci Lockhartovi.

Král vymínil si, by šetřena byla práva obyvatelstva dynkerského, jakož i jeho náboženství, avšak podmínky ty nebyly šetřeny valně a Mazarinovi bylo vyčítáno, že vydal katolické město do rukou kacířských.

Španělsko bylo pokořeno tak, že se odhodlalo k vyjednávání.

Protektor, jak se zdálo, nalézal se nyní na nejvyšším stupni slávy.

Ačkoliv Cromwell sám nebyl příliš vzdělán, vyjma onen obor theologie jenž týká se hádek a sporů náboženských, podporoval

nicméně vzdělávací ústavy a obdařil je rozličnými vzácnými dary.

Mezi spisovateli, které Cromwell rád viděl, uvádí se také Milton, skladatel výtečné básně: „Ztracený ráj“.

Cromwell zdánlivě byl vítězným a všemohoucím, ale ve skutečnosti stála jeho moc na velmi slabých nohou. Stálé obavy před úklady proti jeho životu, mimo to rozhárané poměry rodinné a starosti, které mu veřejná správa způsobovaly, podkopaly a vyvrátily jeho zdraví.

Pokusiv se marně o to, by zřídil parlament povolný, vzdal se té naděje. A přece potřeboval ústav ten.

Války stály ho množství peněz, ovšem vítězné podniky vynesly mnoho; ulovena byla hojná kořist. Za čtyry roky ulovili Angličani 1200 obchodních lodí španělských.

Přes to i přes velké daně nalezala se Cromwellova vláda často v peněžitých nesnázích.

Vydržování stálého značně silného vojska pohltilo mnoho peněz a přece byl Cromwell nucen, vojsko to míti pohromadě, poněvadž o ně opíral svou moc.

Smrt Cromwellova.

Protektor byl, jak jsme se již byli zmínili, trápen stálým strachem o svůj život.

V té příčině nosil pod šatem ocelový kruhový nůž a měl stále nabitě pistole při sobě. Nikdy nespal dvě noci v jedné jizbě; bál se i tělesné stráže své. Vyhledával samotu, veřejně ukázal se jen zřídka a tu musil kočí jeti rychle a sem tam se ubýbat, jako by předejít chtěl úklady. V bitvách často hrdinsky vedl si Cromwell, avšak neustálá bázeň zničila jeho síly. Trávil noci hrozně, beze snu a v zimničním strachu, což mělo velmi škodlivý vliv na jeho zdraví.

Od té doby, co Cromwell rozpustil poslední parlament, zvýšeny byly starosti jeho a obavy.

Všickni dějepisci dosvědčují, že smrt jeho přítele, hraběte Warwicka jej velmi dojala. Ještě větší zármutek však mu způsobila nemoc dcery jeho, lady Claypoleovy. Tu měl nejradši ze všech dítek a ta právě dokonávala. Cromwell odložil stranou veškeré výkony státní a spěchal do Hamptoncourtu k smrtelnému loži svého miláčka.

Alžběta Claypoleova zemřela 8. srpna 1658. Protektor byl právě také nemocen a připraven na zprávu tu, nicméně dojala ho tak, že se po kolik dní nemohl zotaviti. Ochuravěl tak, že učinil poslední vůli svou.

Za několik dní dal se přenést, by změnil povětrí, do paláce whitehallského. Zimnice jeho stávala se prudší. Naskytla se otázka, kdo se má státi jeho nástupcem?

Když byl za protektora vyhlášen, napsal

jmeno svého nástupce na papír, který vložil do obálky, již zapečetil.

Papír ten však byl ztracen a protektor ležel bez vědomí, tak že nebylo možno učiniti návrh v té příčině. V noci z 2. na 3. září nabyl na chvíli vědomí.

Byla to hrozná noc bouřlivá. Burácela krutá vichřice, která v parku vyvracela stromy a shazovala střechy s domů co listy. Rozšířila se pověst všeobecná, že vichřice ta nalezá se ve spojení s posledními okamžiky protektora.

Jeho přátelé vyblašovali, že Bůh tímto úkazem národu oznamoval ztrátu, která mu nastává; royalisti zase tvrdili, že duchové temnosti shromáždili se nad Whitehallem, by se zmocnili duše protektorovy.

Ráno klesl opět v mdlobu a v bezvědomí. Bylo 3. září, ve šťastný jeho den. To vzbuzovalo naděje opět v jeho přívržencích. Dne 3. září porazil druhdy Skoty u Dunharu a royalisty u Worcesteru. Okolo 4. hodiny odpoledne dokonal.

Největší nepřátelé a odpůrci jeho doznávají, že byl muž velice nadaný a moudrý, rázné povahy a smělý, při tom znatel lidí a že uměl vhodně použítí příležitosti, když se naskytla.

Uměl použítí slabých stránek lidských. Na odpůrcích a nepřátelích svých se nemstil, postačilo mu, že je pokořil. Za jeho panování dospěla Anglie na výši moci své a slávy

dříve, než vyvinula se v plný květ ústava její. Dvě velké viny přičítají se jemu: zavraždění krále a uchvácení vlády.

Po smrti Cromwellově shromáždila se státní rada a usnesla se na tom, provolati Cromwellova syna Richarda za protektora. Odporu nebylo; proklamace odbyla se dle způsobu, jaký jest obvyklý při nastoupení nového mocnáře.

Avšak republikáni i royalisti doufali, že smrt protektora bude mít pro ně následky kýžené.

Ale nikde nebylo jednoty a svornosti, vyjma vojsko, jež uznalo to za zcela přirozenou věc, že syn protektorův ujal se vlády po svém otci.

První starostí nového vládce a jeho státní rady bylo, vystrojiti zemřelému protektoru slavný pohřeb. Mrtvola byla pochována ve chrámu Westminsterském.

Richard z počátku požíval moci své v pokoji. Jindřich, bratr jeho držel na uzdě Irsko; Monk vládl ve Skotsku. Francie, Portugalsko a Holandsko uznali Richarda.

Po čtyrech měsících po smrti otcově svolal Richard parlament.

Po dlouhém vyjednávání uznal parlament moc a právo protektora. Za to vznikala nespokojenost proti němu uprostřed vojska, jehož cítění byl urazil tím, že nebyl

fanatikem a pobožnůstkářem, jak si většina vojska přála

Důstojníci zřídili zvláštní vojenskou radu, která měla spravovati záležitosti vojenské.

Richard zakázal důstojníkům schůze, což oni považovali za vypovězení války. Staří a zarytí nepřátele Cromwellovi, které byl udržel mocnou rukou svou na uzdě, rozvinuli nyní tím větší činnost a kuli pikle proti jeho synovi.

Poněvadž parlament nechtěl vyplatit zastaralý žold vojsku, stalo se toto ještě více nespokojeným a dolehalo na rozpuštění parlamentu.

Po dlouhém otálení svolil Richard a a rozpustil parlament.

Sněmovna poslanců zdráhala se vejíti do síně lordů, kde prohlášeno býti mělo rozpuštění.

Důstojníci postavili stráž ve dvoře budovy parlamentní a zamkli dveře. Tak byla na vrchu strana vojenská a nevědělo se, komu svěří moc. Richard tímto skutkem spečetil svoje sesazení. Zůstal sice některý čas ještě ve Whitehallu, ale po vládě jeho bylo veta.

Ve vojsku nabyla převahu strana Richardovi nepřátelská a důstojníci, kteří se jeho přidržovali, byli odstraněni.

Nejvyšší moc netroufal si však nikdo přivlastniti.

Poněvadž bylo potřebí nejvyšší moci, usnesli se náčelníci vojska, svolati parlament.

Asi čtyřycet členů tak zvaného dlouhého parlamentu sešlo se. Parlament tento nazván kusým, neboli trupem parlamentu. Dne 7. května 1659 sešli se členové toho parlamentu, který hned z počátku osvědčil velkou ráznost.

Republika byla obnovena, neboť v té jedině shledával parlament blaho země. Vyjádřil se, že národ bude se spravovati bez krále a bez sněmovny poslanců.

Následkem toho usnešení poslal parlament vyzvání Richardu Cromwellovi, aby se vzdal své moci.

Nejprvé zřízena byla státní rada, která měla míti výkonnou moc ve jménu parlamentu.

Tomu opíralo se opět vojsko; podalo parlamentu žádost, ve které mimo jiné si přálo, aby zapraveny byly dluhy Richarda Cromwella, jemu ročně aby vypláceno bylo 200.000 zl. a přiměřené části dědicům a matce jeho. Parlament slíbil, že vyhoví tomu přání, avšak zároveň nařídil, že důstojníci musí býti potvrzeni od parlamentu. Přes všecken odpor bylo opatření toto provedeno.

Nato parlament vyslal deputaci k Richardovi a vyzval ho, by opustil palác White-Hall.

Richard to přislíbil, avšak nespěchal příliš s vyplněním slibu toho.

Konečně opustil palác následkem rozkazu parlamentního; také Jindřich Cromwell vrátil se z Irska a složil svůj úřad i dostal povolení, že smí žítí na svých statcích.

Až do své smrti r. 1674 žil na svém statku blíže Sothamu, kde se zabýval hospodářstvím.

Richard Cromwell po restauraci opustil Anglii a žil asi 20 roků v cizině, načež se vrátil do vlasti a žil až do smrti své roku 1713 blíže Cheshuntu. — Měl věku svého 86 let.

Za takovýchto okolností nabýval Karel II. nové a silnější naděje, že se konečně dostane na trůn.

Pokus, který učinil v té příčině sir Jiří Booth v hrabství Chesterském, nezdařil se. Generál Lambert s několika starými pluky, osvědčenými z doby protektora, vytáhl proti royalistům a snadno je rozprášíl.

Zatím stahovala se bouřlivá mračna ve Skotsku, kde vládnul generál Monk. Pozoroval s velikou nelibostí stálé hádky mezi vojskem a parlamentem, poznával potřebu a zároveň vhodnou příležitost k obnovení královské moci.

Sebral se s vojskem svým a táhl k Londýnu; generál Lambert byl vyslán proti němu.

Dne 1. ledna 1660 octl se Monk s vojskem svým na půdě anglické. Měl pouze šest tisíc mužů, ale samých osvědčených lidí, na jichž věrnost mohl se spolehati.

Lord Pairfax postavil se v hrabství yorském v čelo strany královské a přidal se k Monkovi. Šlechta venkovská vítala jej co osvoboditele, města vysílala k němu deputace. Monk přitáhl do Londýna a ubytoval se ve Whitehallu. Mnozí republikáni nabízel mu hodnost Cromwellovu, avšak on ji zamítnul.

Poznal v Londýně pravý stav věcí, nabyl přesvědčení, že většina obyvatelstva přeje si mír a poměry ustálené, že obrací zraky své ku králi.

Také parlament sešel se nový 25. dubna 1660 ve Vestminsteru.

Po krátkém vyjednávání usnesl se parlament na tom, by Karel II. byl nazpět povolán.

Lid uvítal s jásotem usnešení to a Karel II. vyhlášen za krále.

Dne 29. května 1660 vjel slavným způsobem Karel II. do Londýna a byl všeobecně uvítán s velkou radostí. Byl to den jeho narození; Karel byl 30 roků stár, tudíž v nejlepším věku, když dosedl na trůn.
